

הקלגאי הם השוליים של המטפחות.

ברוב הדפוסים נמצאו מוטיבים פרחוניים וצורות השמש, ואילו דמויות של ציפורים וצורות גיאומטריות היו נדירות יותר. אחד מהאלמנטים החשובים ביותר באמנות הקלגאי הוא התוכן הסמנטי של ההטבעה. המקוריות והייחודיות של השפה האמנותית של קלגאי הופכים אותם למובילים מבין המאפיינים הסגנוניים של התרבות האמנותית, המלאכה, החיים והשקפת העולם של העם האזרבייג'ני. ❁

מקורות:

1. Paşayeva V. Azərbaycan kələğayılarının kompozisiya xüsusiyyətləri // Təsviri və dekorativ- tətbiqi sənət məsələləri, № 1, Bakı, 2009, s.38.
2. Алекперов А.К. Исследования по археологии и этнографии Азербайджана. Баку, 1960, с. 121.
3. Каракашлы К.Т. Об азербайджанских головных уборах. Материалы по истории Азербайджана. Баку, 1973, С. 87.

הנשים היו חובשות את קלגאי בדרכים שונות, דוגמאות מהפופולריות ביותר מוצגות באיורים להלן.

הצורה הנפוצה ביותר היא כאשר הראש מכוסה בצעיף, וקצה אחד מועבר דרך הכתף הימני לגב. צורה אחרת של קשירה היא זו שבה חובשים את הצעיף כך ששני הקצוות שלו מונחים על הגב, ובאמצעות צעיף קטן נוסף שהיה מקופל לסרט על המצח יצרו טורבן (3).

לסיכום, מחקר מקיף בנושא כיסויי הראש האזרבייג'נים גילה את מגוון הרחב של קומפוזיציות העיטור. לאחר שכיסויי הראש הללו העשויים מְמָשי עברו דרך ארוכה של התפתחות במלאכת הכנתם ועיטוריהם, התגבשה שפה אמנותית ופיגורטיבית מקורית של מסרים שהם מכילים. העיטורים המרכיבים את הדפוס על גבי הקלגאי שונים זה מזה בסוגי המוטיבים המתוארים, ויש להם דרגות שונות של מורכבות מהפשוטה ביותר למורכבת ביותר. במחקר שנעשה על יותר משלושים דגימות של קלגאי התגלה כי שיעור הגדול מכל הסוגים באוסף מיוצג בידי כיסויי ראש בעלי עיטורי נוי מורכבים, עם קצה מעוטר ותבנית פנימית מורכבת - הסוג "Herati". הבולטים מכל העיטורים בעיצוב

שהמרווח הפנוי ביניהם מלא בקישוטים בצורת שקדים ("Buta"). שילוב הצבעים בקלגאי מסוג זה מורכב מקישוטים אדומים על רקע כהה. שני הסוגים שתוארו לעיל משתלבים היטב עם ביגוד חגיגי לנערות.

ישנו סוג נוסף של קלגאי שהוא מעניין במיוחד, שעשוריו מורכבים מפזור מוטיבים צמחיים, שביניהם מופיעות סורות מהקוראן בצורת קרְטוּש. כידוע, האסלאם הביא עימו סולם ערכים חדש, שבו השפה הערבית התבססה כשפת קודש ברחבי העולם המוסלמי, ולכן הקרְטוּשים נחשבו לבעלי כוח קסום. הכתובות העניקו לחפצים טעם של קדושה. יתכן וכיסוי ראש זה שימש כקמע ונלבש לאירועים מיוחדים בלבד.

במבט מעמיק על קלגאי של התקופה החל ממאה ה-19 ועד לראשית המאה ה-20, נראה את מגוון הרחב כל כך של המערכים הקומפוזיציוניים שלהם. אולם על קיומו של עיצוב עשיר ביותר נלמד מאוסף של חותמות להטבעה ביד שנמצא במוזיאון, שיש בו יותר מ-120 יחידות אחסון.

יש לציין כי כיסויים גדולים מסוג "çarşab", "çadra" (צ'אדור או בורקה), המכסים את כל גופה של האישה מכף רגל ועד ראש, באורבייג'ן היו נפוצים רק בערים גדולות, וגם בכפרים או בפרברים שהיה בהם סחר מפותח. בחלק מאורבייג'ן, במיוחד באזורים המערביים והדרומיים של המדינה, לא הכירו סוג זה של כיסוי ראש והגוף. (2).

צבע כחול כהה. סוג זה של קלגאי היה עשוי בצורה הפשוטה ביותר, ובו שדה אמצעי מנוכרומטי וגבול מעוצב, בדרך כלל צבוע בשני צבעים.

קלגאי מסוג "Saçaqlı" (עם גדילים), הוא סוג נדיר של כיסוי ראש עשוי ממשי שנושא משמעות אזורית, מפני שהם יוצרו באזור "קובה" באזרבייג'ן.

קלגאי «Sönən ulduz» (כוכב דוהה), קיבל את שמו בזכות הקומפוזיציה, המורכבת מפיזור של כוכבים אדומים קטנים על רקע של השדה האמצעי בצבע דובדבן כהה, שמוקף בשקל מעוצב אחד. לטענת המומחים, סוג זה של כיסוי ראש חבשו אלמנות צעירות.

השם «Ayli gecə» (ליל ירח) ניתן לקלגאי על פי תוכן הקישוט, המורכב מסהרונים לבנים על רקע כחול כהה ושובל לבן זוהר אחד. סוג זה של קלגאי חבשו נשים מבוגרות. קלגאי «Noxudu» (אפונה), היה מקושט בעיגולים קטנים אחידים ושובל בהיר בשורה אחת, גם הוא נקרא על פי עיצוב הקומפוזיציה שלו. קישוט וצבעים נחשבו למתאימים לנשים מבוגרות.

קלגאי המכונה "Naz" היה מיוצר בצורה מלבנית מובהקת בגודל X120 250 ס"מ. מבנה הקומפוזיציה שלו היה מורכב ממחרוזת מעוינים, שנמצאים גם בעיטור שטיחים מאזור קובה שנקרא "Şahnəzərli", מאזור שירוואן, ששם הדפוס נקרא "Ərciman" ומאזור קרבאך, ששם הוא מכונה "Acma-yumma".

מבין כל הסוגים של מערך קומפוזיציוני-קישוטי, הרכב "Herati" נחשב למורכב ביותר. במרכז השדה האמצעי נמצא מדליון עגול בשם "məcməyi gül" (פרח בצורת צלחת), המורכב משזירה של קישוטי פרחים. שולי המדליון ממוסגרים בדרך כלל בקו זיגזג או בשיניים, המסמלים את קרני השמש. סביב המדליון המרכזי בקוטר 25-30 ס"מ ממוקמים קישוטים משוננים גדולים בצורת שקדים ששם "Buta", המסמלים להבות, שאותם משלימות תמונות של עץ החיים "həyat ağacı". השורה הבאה במעגל עשויה מדפוס פרחים עם ציפורים בפינות. את השדה האמצעי בצורת ריבועי משלימים רבעי המדליון המרכזי ששמו "ləçək", פתרון קומפוזיציוני מסוג זה נמצא גם בקומפוזיציות השטיחים האזרביג'אנים "גימיל" ו"לצ'קטורונדג". הגבול מורכב מרצועות מרובות שורות, המשלבות קישוטים פרחוניים מורכבים.

כל הדוגמאות של קלגאי מסוג "Herati" שנחקרו כאן הם בעלי מבנה קומפוזיציוני זהה, אך הם גם נבדלים זה מזה באלמנטים בודדים ובצפיפות הדפוסים. הגדלת קנה המידה של העיטורים בקומפוזיציה, או שימוש בשיניים-שלושה צבעים על רקע כהה, למשל, לבן עם אוכרה או אדום, מעצים את המסר הדקורטיבי. ווריאציות שונות ובמבני קומפוזיציה שונים יוצרים את מגוון הפתרונות הדקורטיביים.

ניתן לעקוב אחרי קווים מקבילים בין הקומפוזיציה של "Herati" לעיטור בשם "Gülbəndi" (עיטור פרחוני), המורכב ממדליון עגול מרכזי ומשני פסי גבול מעוצבים,

פרחים או קישוט "Buta" בצורת שקדים, לעיתים - ציפורים ופס גבול דקורטיבי. בגרסה זו ניתן למקם דפוסים המכונים "şax" בפינות שדה מרכזי שצבעו אחיד. (1)

קישוט מורכב - הקומפוזיציה הורכבה מווריאציות של מילוי מתמשך עם דוגמאות שונות על כל שטח המוצר.

מבנה אורנמנטלי של כל סוגי הקלגאי בנוי על פי העיקרון של קומפוזיציה סגורה, שנבנית על פי התוכנית הקלאסית המבוססת על סימטריה בצורת ריבוע. בביצוע בצבע נשמר העקרון של ניגודיות הצבעים בקישוט צבעוני, שמורכב משלושה או ארבעה צבעים.

כמו כן, יש לציין כי שמות הקלגאי נתקבלו לפי הצבע או הקישוט, ומלאו גם תפקיד סמנטי מסוים.

נתבונן בכמה דוגמאות של קלגאי שנשמרו באוסף האתנוגרפי של המוזיאון הלאומי להיסטוריה של אזרבייג'ן "נאנא" ובאוסף הפרטי של הבגדים האזרביג'אנים הלאומיים של רוסלן חוסיינוב.

שני סוגים של קלגאי קיבלו את שמם מצבע בשם "Soğanı", שהוא צבע קליפת הבצל, "Sürməyi", שהוא

ועממיותם, אך עיצובם מבחינת הקומפוזיציה, כולל צבעים ועיטורים, גם נשא מידע מסוים על האזור, מצב המשפחתי וגילן של הנשים.

כיסויי הראש החינניים האלה עשויים מחוטי משי ללא פיתולים, הם מקושטים בעבודת יד, אחד-אחד, באמצעות הטבעה קרה וחמה. מכוון שיוצרי הקלגאי שמרו על טכנולוגיית העיצוב העתיקה והפשוטה ביותר, הדפוס מציג תכונות בולטות וקלות לפרשנות ולבניית הקומפוזיציה, מה שמעיד על הדמיון היצירתי העשיר והמיומנות הגבוהה של אמני הבדים המודפסים באורבייג'ן.

המקור המהימן ביותר לקביעת סוג הקלגאי הם חפצים מהמאה ה-19 עד ה-20, הנבדלים בשל וריאציות ייחודיות בצבע ובהרכב הקומפוזיציה. מנקודת מבט של בניית הקומפוזיציה, ניתן לחלק את הקלגאי לכמה סוגים בהתאם למספר הקישוטים ומיקומם.

קלגאי עם קישוטים על הקצה הם הגרסה הפשוטה ביותר, עם קומפוזיציה בצורה של שדה מרכז בצבע אחד ורצועה אחת דקה של עיטור לאורך שולי הקצה הצדדי. מספר צבעי העיטור בדרך כלל לא עלה על שלושה צבעים מנוגדים. פתרון קומפוזיציוני של העיטור בסוג זה של קלגאי הורכב מדפוס אחד רופף לאורך השדה האמצעי, בצורת

עף הקלגאי מהווה מרכיב מוכר בזהות האתנית של העם האורבייג'ני.

לבגדים המסורתיים של כל קבוצה אתנית, בנוסף להדגשת לאומיותה מחוץ לגבולות המדינה, היה גם תפקיד של יצירת הגדרה של חברה נפרדת. בסגנון הבגדים, בנוסף לאינדיקטורים המקובלים של מעמד חברתי, היו גם מוסכמות המצביעות על מצב המשפחתי, אזור מגורים וגילו של האדם. במקביל הוקצו לכיסוי הראש, כיאה למרכיב כה אורגני של התלבושת הלאומית, פונקציות אסתטיות, טקסיות, ומשמעות מקודשת.

יש לציין כי עד המאה שעברה מגוון כיסויי הראש של הנשים האורבייג'ניות היה קשור בעיקר לחובת חבישה של כיסוי הראש לנשים, ששורשיו התרבותיים והדתיים שקועים עמוק בתרבות הקדם-אסלאמית. גם כיסוי הראש של האישה האורבייג'נית, המשלים ומדגיש לטובה את מלבושה, היה רווי בסימנים קטנים ששידרו מידע לאחרים. כך, שינויים מיוחדים בכיסוי הראש התרחשו לאחר הנישואין, עם שינוי המעמד חברתי, ולפעמים כאשר עברה האישה משכבת מעמד אחד למשנהו.

בין כל מגוון כיסויי הראש הסגנוניים מאורבייג'ן, כיסויי הראש החינניים מְמָשִׁי בשם "קלגאי" נבדלו בשל נגישותם

אומנויות מסורתיות

IRS

אֶפֶט רוֹסֵטֶמְבֵקוֹבָה,
PhD בהיסטוריה של פילוסופיה

המגוון הרחב של צעירי פיי הקלאסי